

חמודי שי

על התורה והמועדים

הגיונים ודעיונות מחודשים בדרך הדרוש והמוסר בפרשת השבוע | גליון ל"ה | פרשת שופטים תשפ"ז

חיים של שלמות פנימית

פרשת שופטים

א

תמים תהיה: לחיות באמונה פשוטה

כל יהודי משתוקק בכל עומק לבו להדרכה לפני ההחלטות הגדולות של החיים. הוא רוצה לדעת אם הבחירה שלו היא באמת רצון ה'. הוא רועד מכל הספקות לגבי התוצאות העתידיות. אך התורה הקדושה אוסרת עלינו לפנות למגידי עתידות, אצטגנינים, מעוננים, או קוסמים כדי לנחש את העתיד (דברים יח, י"ב, יד). עומק פנימיות האיסור הזה מתגלה במה שהתורה משחילה באמצע פרשה זו **"תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ"** (דברים יח, יג). בסיקור דברי המפרשים על הפסוק הקצר הזה נראה שהרבה גופי תורה תלויים בו, ועל הכל, נראה שהמצווה הזאת טומנת בחובה סוד עמוק של חיי היהודי - איך להתהלך קדימה למרות כל הספיקות ואי-הוודאות של החיים, ולקבל את ההחלטות הכבדות ביותר מתוך אמונה פשוטה וביטחון מוחלט.

תמימות - להדבק בה' תמיד

רש"י בפירושו מביא מדברי הספרי: "התהלך עמו בתמימות ותצפה לו, ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות, ואז תהיה עמו ולחלקו".

נעיין בפרשה בעיניים חדשות לאור דברי רש"י. בפסוק הבא התורה מתארת את עם ישראל לעומת הגויים שסביבם: **"כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֵל מְעֻנִּים וְאֵל קִסְמִים יִשְׁמְעוּ, וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ"**. הגויים מחפשים

"ודאות" אצל אצטגנינים, קוסמים ואלה שטוענים שהם יודעים מה יקרה מחר. אבל התורה מלמדת שעם ישראל אינו זקוק לזה כלל. אנחנו פונים ישר אל ריבונו של עולם, כמו ילד הפונה ורץ אל אביו. העתיד שלנו מונח בידיו יתברך, הוא מחזיק אותנו באהבה אין-סופית, ואנחנו יודעים את זה ובטוחים בזה, ואין לנו שאלות.

תמימות - חיים של שלמות פנימית

אונקלוס הקדוש מוסיף מימד נוסף, עמוק ופנימי, הנוגע לעומק פנימיות היהודי. הוא מתרגם **"תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ"** - **"שלים תהא בדחלתא דה' אלקך"** היה שלם ביראת ה' אלוךך.

לפי אונקלוס, תמימות היא מצב של שלמות פנימית. מי שחי ביראת ה' זוכה לשלווה פנימית שאינה תלויה בידיעה מה יביא המחר. זו שלווה של הנשמה שמבינה היטב שאין עוד מלבדו יתברך.

תמימות - הכוח להלך קדימה בכל מצב

המצווה של תמימות בפרשתנו מזכירה מצווה אחרת שנאמרה לאבי האומה שלנו. לפני מצוות ברית מילה נגלה ה' לאברהם אבינו ואמר **"הִתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָּמִים"** (בראשית יז, א).

כל ימי חייו אברהם אבינו הלך קדימה בלי לדעת לאן, אלא בלב בוער באמונה. כשציווה עליו ה': **"לֵךְ לָךְ... אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָה"** (בראשית יב, א) הוא עזב את כל המוכר לו והלך בלי לדעת את היעד. בעקידה הלך שלשה ימים בלי לדעת את היעד ואח"כ עלה להר המוריה מוכן לשחוט את בנו בלי לדעת איך תתגשם ההבטחה **"...כִּי בִיצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע"** (בראשית כא, יב). שוב ושוב אברהם "הולך לפני

עניינים שנתבאר

א

תמים תהיה: לחיות באמונה פשוטה
----- תמימות - להדבק בה' תמיד ---
תמימות - חיים של שלמות פנימית
----- תמימות - הכוח להלך קדימה בכל מצב
----- לקבל החלטות ברורות למרות הספקות
----- הבהירות במבט לאחור
----- לחיות במבט קדימה, להבין במבט אחורה

ב

מצוות עגלה ערופה לאור המדרש על עגלות יוסף ----- אחריות הזקנים
גישת הרמב"ם ----- עגלות יוסף
הגיונים על המדרש ----- סיכום

ה" ופועל
מ כ ו ח
התמימות.
זהו העומק
האמיתי

האחרון בחייה, היא שאלה את הרופא אם באמת הוא ממליץ על ההליך הזה. אחרי ששקלה היטב את העצה הרפואית, היא החליטה ללכת קדימה מתוך ביטחון בה'. ואז שיתפה אותי מחשבה מופלאה:

"זכיתי חיים ארוכים, ואם ה' יחליט שזה הזמן שלי - אני מקבלת את זה לגמרי, בלב שלם. כשאני מביטה לאחור על חיי, אני רואה כמה החלטות גורליות הייתי צריכה לקבל, בימי המלחמה ואחריה. רבות מהן היו ממש החלטות של חיים ומוות. בכל נקודה הייתי צריכה לבחור כיוון בלי לדעת מה תהיה התוצאה. עכשיו, כשאני מביטה לאחור, אני רואה שכל החלטה חשובה שקיבלתי הייתה הנכונה. איך ידעתי? אני רק מתפעלת מהשגחת ה' שהדריכה אותי כל ימי חיי".

המילים האלה השאירו עליי רושם עז ועמוק, בלי יימחה.

בימי השואה הייתה לאמי הזדמנות לברוח ממחנה עבודה. לפני שפעלה, ביקשה את עצת הרבי מראדושיץ זצ"ל הי"ד, שהורה לה לא לבטוח בתוכנית הבריחה המוצעת. היא קיבלה את פסקו באמונה פשוטה. עשרות שנים אחר כך הכירה שאותה החלטה, כמו כל כך הרבה החלטות אחרות בחייה, הייתה מכוונת בידי ה'. היא לא ידעה מה יהיה בעתיד, היא פשוט חיה עם העיקרון של "תמים תהיה עם ה' אלקיך".

לחיות בצעד קדימה, להבין במבט אחורה

זהו הלקח הנצחי של המצווה, שנוגע בלב כל יהודי, לחיות בצעד קדימה! אנחנו חייבים לקבל החלטות היום בלי לדעת מה יביא המחר. אנחנו לא נביאים, אבל יש לנו אחריות לחפש את רצון ה' בתפילה מעומק הלב, בדעת תורה, לפעול ביושר ובאמונה פשוטה, ואז להפקיד את התוצאות, וכל נפשינו, בה' יתברך.

רק אחר כך, לפעמים שנים אחר כך, אנחנו מביטים לאחור ומכירים שה' הדריך את צעדינו כל הזמן, בכל רגע. זו ההבטחה הגלומה בדברי רש"י: "...ואז תהיה עמו ולחלקו". מי שמתהלך עם ה' באמונה שלמה, שהיא היא "התמימות", יגלה שה' הלך איתו בכל צעד בדרך, כמו אב שאוחז ביד ילדו ולא מרפה לעולם..

איננו מתבקשים לחזות את העתיד. אנו מתבקשים ללכת באמונה עם השם ולחתוך דרך כל האי-הוודאות של ההווה. כאשר אנו עושים זאת, יום אחד נביט

של תמימות. היא אינה כניעה ביטול העצמיות גרידא, אלא האומץ לפעול ולהתקדם באמונה, גם כשהעתיד והתוצאות נסתרות לגמרי מאיתנו, וכדברי מוהר"ן מברסלב "כל העולם כולו גשר צר מאוד - והעיקר לא לפחד כלל!" להתקדם תמיד מכוח אמונה תמימה!

לקבל החלטות ברורות למרות הספקות

הרעיון הזה מתחבר יפה גם לפרשה הקודמת. משה רבנו מכריז: "רֵאָה אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה". כל יום בחיינו מציב לפנינו אתגרים הדורשים מאיתנו לקחת החלטות. אנחנו עומדים תמיד בצומת דרכים, ובוחרים בין דרכים שונות. אנחנו מחפשים הדרכה בתורה הקדושה, דורשים בעצת דעת תורה, והכל מתוך תפילה נרגשת מעומק הלב, ובשיקול הדעת למיטב יכולתנו. אבל, בניגוד לנביא, ה' לא מראה לנו את העתיד לפני שאנחנו לוקחים החלטות. זה מה "תמים תהיה עם ה' אלקיך" מלמדנו. התורה אינה מצווה עלינו לחכות עד שמשמים יגלו את התשובה הנכונה. אלא, אחרי שחיפשנו בכנות את רצון ה' דרך התורה והחכמה, עלינו לקבל את ההחלטה הטובה ביותר שאנחנו יכולים, ולהפקיד את התוצאה בידי ה' מברעד של אמונה. יהודי אינו נדרש לדעת את העתיד, אלא לבטוח במי שיודע הכל, ומנהיגנו באהבה אין-קץ - תמים תהיה עם ה' אלקיך!

הבהירות במבט לאחור

ברוב הגדול של מקרינו העוברים עלינו איננו רואים את ידו של השגחת ה' בזמן שאנחנו עוברים את האתגרים והניסיונות. רק לאחר ימים רבים, ולפעמים רק לאחר הרבה שנים, כשמביטים לאחור בעיניים חדשות, מתחילים להעריך את האהבה רבה והעצה עמוקה של ידו המכוונת של ה' על כל צעד ושעל.

זכיתי לראות את הלקח הזה באופן אישי שנגע לעומק נשמתי:

זמן קצר לפני שהלכה אמי ע"ה להליך הרפואי

הקשר בין העגלה ערופה ליוסף הצדיק

לאחר
חינוך ונכיר,
כמו
אמי
ע"ה, שגם
כאשר לא

יכולנו לראות את תוכניתו של ה', ידו הובילה אותנו
באהבה לקראת תכליתה.

ב

מצוות עגלה ערופה לאור המדרש על עגלות יוסף

המצווה החותמת את פרשת שופטים היא הסדר
הייחודי של עגלה ערופה. כאשר נמצא גופת קרבן
רצח בשדה פתוח והרוצח לא נודע, מצווה התורה
על מעמד ציבורי הכולל את הסנהדרין, זקני העיר
הקרובה, הכהנים, ועגלה צעירה שנערפת צווארה
בנחל איתן. מה הטעם מאחורי הציווי הזה, ומה המסר
העומד ביסודו?

המדרש המובא ברש"י מקשר מצווה זו עם התאחדות
יעקב ויוסף בספר בראשית בפרשת ויגש. יוסף גילה
את עצמו לאחיו ושלח "עגלות" להביא את יעקב
למצרים. "העגלות" רמזו לדיני עגלה ערופה,
הסוגיא האחרונה שלמדו יעקב ויוסף יחד לפני
שנעלם יוסף. הקשר הברור הוא הדמיון בין המילים
"עגלות" ו"עגלה". ונלענ"ד שהמדרש רומז למשהו
עמוק יותר.

נבחן תחילה את מצוות עגלה ערופה עצמה. כתוב
בתורה: "כִּי יִמָּצָא חָלָל בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ, נִפֹּל בַשָּׂדֶה, לֹא נֹדַע מִי הִכָּהוּ.
וַיָּצֵאוּ זִקְנֵיהָ וּשְׂפָטֶיהָ, וּמִדְדוּ אֶל הָעֵרִים אֲשֶׁר
סְבִיבֹת הַחָלָל. וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחָלָל,
וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֵגֶלֶת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֲבָד
בָּהּ, אֲשֶׁר לֹא מִשְׁכָּה בָעֵל" (דברים כא, א-ג).

המצווה חלה רק כאשר גוף הנרצח נמצא מוטל בגלוי
בשדה. המשנה (סוטה ט, ה) לומדת מהמילים "נִפֹּל
בַשָּׂדֶה" שסדר עגלה ערופה אינו נעשה אם הגופה
הייתה מוסתרת, למשל טמונה בגל אבנים. הסנהדרין,
יחד עם הזקנים, מודדים כדי לקבוע את העיר הקרובה
ביותר לגופת הנרצח. זקני אותה עיר מביאים עגלת
בקר שלא עבדו בה מעולם אל נחל איתן, שלא ייעבד

ולא ייזרע עוד לעולם. הזקנים רוחצים את ידיהם על
העגלה ומכריזים: "יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה,
וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ". התורה ממשיכה: "וְנִגְשׁוּ הַכֹּהֲנִים
בְּנֵי לֵוִי... הַכֹּהֲנִים מְצִיעִים תְּפִילָּה בְּעַד כָּל הָאוֹמָה:
"כִּפֹּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה', וְאַל תִּתֵּן דָּם
נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל".

אחריות הזקנים

הכרזת הזקנים: "יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה,
וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ", היא מפתיעה. היעלה בדעת שזקני
העיר ביצעו את הרצח בעצמם?! מה הם בעצם
מכריזים? המשנה בסוטה (ט, ו) מסבירה שהכרזתם
היא בעצם "לֹא בֹא לִידֵינוּ וּפְטָרְנוּהוּ בְּלֹא מִזְוֹנוֹת,
וְלֹא רִאיוֹנוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לִוְיָהּ". התורה מלמדת
שמנהיגי הקהילה נושאים באחריות כלפי העוברים
בעירם, ומבטיחים שלא יצאו בלי הצרכים והגנה ראויים.
המהר"ל מציין שמכאן חז"ל למדו את המצווה הגדולה
של לוייה. אין לשלח אדם בסתם. ללוותו ביציאתו הוא
עצמו ביטוי של דאגה לרווחתו ולביטחונו.

גישת הרמב"ם

הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מ) מסביר שמטרת המצווה
היא לפרסם את הפשע בכדי שיזוהה הרוצח. הגעת
הסנהדרין, הזקנים, והכהנים, מושכת תשומת לב
רחבה. כשהידיעה מתפשטת בקהילות הסמוכות,
מישהו שיש בידו מידע - אפילו אישה או שפחה -
עשוי לבוא ולזהות את הרוצח. ההכרזה הפומבית של
הזקנים הדגישה עוד יותר את חומרת השתיקה אם
יודעים את האמת. הרמב"ם מוסיף שהאיסור לעבד
את "נחל איתן" יוצר תמריץ נוסף על בעל הקרקע
לזהות את הרוצח לפני שסדר עגלה ערופה ייעשה
הכרחי והקרקע שלו ייאסר בעבודה ויהיה לו הפסד
מרובה. יוצא לפי דברי הרמב"ם שעגלה ערופה אינה
רק סדר של כפרה. היא תגובת התורה לאלימות
מוסתרת, המגייסת את הקהילה לחשוף את האמת
ולהביא את העבריין לדין.

לאחר שסקרנו את ההלכות והנושאים העיקריים של
עגלה ערופה, נוכל לחזור למדרש המקשר את עגלות
יוסף עם מצווה זו.

עגלות יוסף

יותר מעשרים ושתיים שנים חלפו מאז שראה יעקב

לאחרונה את
בנו האהוב.
ל א ח ר
שגילה את
עצמו לאחיו

יעקב", והשכינה שנסתלקה ממנו בשנות אבלו, שבה אליו.

הגיגים על המדרש

המדרש מקשר את עגלות יוסף עם מצוות עגלה ערופה. בעוד שקישור המילים "עגלה - עגלות" שימש כסימן זיהוי בין יעקב ליוסף, לענ"ד המדרש מתכוון גם להעביר מסר עמוק יותר. ייתכן שהקשר מתרחב מעבר למונחים המשותפים לרעיונות הגלומים במצוות עגלה ערופה עצמה. אף שרק מעטים ממפרשי התורה דנים בהקבלות בין עגלה ערופה לסיפור מכירת יוסף, הקשר שקבעו חז"ל מזמין רעיונות נוספות. ההשוואות שלהלן מוצעות על דרך דרוש, ולא כפשוטו של המדרש, אלא כאמצעי לסקור ולהעריך את ההלכות והנושאים העומדים ביסוד מצוות עגלה ערופה דרך הסיפור מכירת יוסף.

במצרים, הורה יוסף להם לחזור לארץ ישראל ולהביא את אביהם למצרים. התורה מספרת: "וַיִּדְבְּרוּ אֲלֵיוֹ אֶת כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם, וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ, וַתַּחֲי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם" (בראשית מה, כז). רש"י, בשם חז"ל, מסביר: "סימן מסר להם. במה היה עוסק כשפירש ממנו, בפרשת עגלה ערופה. וזהו שאמר: וירא את העגלות אשר שלח יוסף, ולא נאמר אשר שלח פרעה". יוסף מסר סימן ליעקב בכך שהזכיר את הסוגיא האחרונה שלמדו יחד לפני שנפרדו, דיני עגלה ערופה. כאשר הכיר יעקב בסימן, "ותחי רוח

מצוות עגלה ערופה	סיפור יוסף	קשר אפשרי
נמצא חלל נפל בפְּשָׁדָה	יוסף נעלם לאחר שנשלח אל השדות ליד שכם ודותן	הטרגדיה בשני הסיפורים מתרחשת הרחק מביטחון הבית
הזקנים יוצאים מן העיר ונוטלים אחריות על הגופה שנמצאה	יעקב, הזקן של המשפחה, שולח את יוסף (בן זקונים) לשאול לשלום אחיו	המנהיגים נושאים באחריות על אלה שהופקדו בידיהם
המשנה מסבירה שהזקנים מכריזים שלא שלחו את העובר בלא מזון ובלא לווייה	המהר"ל מסביר שיעקב ליווה בעצמו את יוסף בשליחתו	המצווה האחרונה שלמדו יחד יושמה מיד בפועל
אין להפקיר את האורח העובר בעיר	יוסף הופשט, הושלך לבור וננטש בידי אחיו	התנהגות אחי יוסף עומדת בניגוד חריף למוסריות שביסוד עגלה ערופה
הזקנים מכריזים: יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה	אף שהאחים לא הרגו את יוסף בפועל, מעשיהם גרמו להיעלמותו ולהאמנת יעקב במותו. כתוצאה מכך התאבל יעקב עשרים ושתים שנה ונשללה ממנו רוח הקודש	האחריות מתרחבת מעבר לרצח בפועל
הרוצח אינו ידוע	האחים מסתירים את האמת מיעקב במשך עשרים ושתים שנה	שני הסיפורים סובבים סביב אחריות נסתרת
הגופה חייבת להימצא בגלוי ולא להיות מוסתרת (טמון בגל)	האחים הציעו תחילה להרוג את יוסף ולהסתיר אותו בבור	התורה מבחינה בין פשע שנחשף לבין פשע שהוסתר במכוון
על פי הרמב"ם, כל הטקס נועד לפרסם את הפשע עד שיזוהה הרוצח	האחים מדכאים את האמת ושומרים על ההונאה עשרים ושתים שנה	עגלה ערופה הופכת לתשובת התורה לעוול מוסתר

מצוות עגלה ערופה	סיפור יוסף	קשר אפשרי
הַפְּתִיחַ בְּנֵי לֵוִי, מִתְּפִלָּים לְכַפֵּרָה בְּעַד כָּל יִשְׂרָאֵל: פֶּסֶר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל	מכירת יוסף הפכה לשלון לאומי הנזכר לאורך ההיסטוריה היהודית, ולוי מילא בה תפקיד מרכזי	הצורך בכפרה מתרחב מעבר למשתתפים הישירים. כהנים בני לוי מבקשים כפרה לעם ישראל כולו
המטרה – לגלות את הרוצח (רמב"ם)	יוסף מגלה את עצמו באמצעות סימן העגלות המזכיר את עגלה ערופה; כתוצאה מכך – וַתִּחַי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם חַיֻּתוֹ הָרוּחָנִית שֶׁל יַעֲקֹב מִתְּגַלֶּה מִחֲדָשׁ	דרך הרמז לעגלה ערופה נפתרת תעלומות מותו המדומה של יוסף. אותו סימן עצמו מחיה את רוחו של יעקב ומחזיר את רוח קודשו

הרוצח. התורה דורשת אפוא ששפיכת דם נקי לא יעבור בשתיקה.

עקרונות אלה שופכים אור חדש על סיפור מכירת יוסף. יעקב, זקן משפחתו, שלח את יוסף לבקש את שלום אחיו וליווה אותו במסעו. אך השליח שנשלח לשאול לשלום אחיו הפך לקרבן בגידה, והאמת נותרה מוסתרת עשרים ושתיים שנים. כאשר נחשפה סוף סוף אותה אמת המוסתרת לאורך שנים, "וַיֵּרָא אֶת הָעֵגְלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף... וַתִּחַי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם". העגלות השיבו הרבה יותר משמחתו של יעקב שיוסף חי, אלא "וַתִּחַי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם" - השכינה, שנסתלקה ממנו בשנות האבל, שבה ורוח הקודש של יעקב שבה לתחייה. בין אם כל הקבלה שהוצעה במאמר זה הייתה מכוונת על ידי המדרש ובין אם לאו, בחינת שתי הפרשיות יחד מעמיקה את הערכתנו לשתייהן. סיפור יוסף נותן מסגרת לסקור את מצוות עגלה ערופה ולהרהר בנושאים המרכזיים: אחריות קהילתית, דאגה לרווחת הזולת, החובה לחשוף את האמת וכוחה המשקם של הכפרה. דרך קישור המדרש בין שתי הפרשיות, מתעשר לימוד פרשת שופטים ומגלה תובנה חדשה באחת המצוות העמוקות והמסתוריות של התורה.

מהרא"ל צינץ

מעלתם של דייני העיר

פרשת שופטים

הפרשת פותחת: שִׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק: רבינו המהרא"ל עמד על שני דברים הטעונים ביאור בפסוק זה:

כמובן, לא כל השוואה נושאת אותה מ ש ק ל . חלקן עולות

ישירות מחז"ל והמפרשים המקובלים על כל ישראל, בעוד אחרות מוצעות רק כרמזים אפשריים על דרך דרוש. בין אם כל הקבלה הייתה מכוונת על ידי המדרש ובין אם לאו, הצבת שתי הפרשיות זו לצד זו נותנת דרך משמעותית לסקור את מצוות עגלה ערופה ולהרהר בנושאים העמוקים. ההשוואה מדגישה את מוסר התורה על אחריות קהילתית, דאגה לרווחת הזולת, החובה לחפש את האמת, והצורך בכפרה. בה בעת היא מציעה נקודת מבט נוספת להערכת סיפור יוסף. ייתכן שגם זה חלק מהמסר שמעביר המדרש, שהקשר בין עגלות יוסף למצוות עגלה ערופה מתרחב מעבר לדמיון השמות ומזמין אותנו לגלות לקחים יותר עמוקים בשני הסיפורים.

סיכום

מצוות עגלה ערופה מלמדת על האחריות הרחבה שנושאים מנהיגי כלל ישראל. כאשר נמצא קרבן רצח לא מזוהה, קובעים הסנהדרין את העיר הקרובה, שזקניה חייבים להכריז בפומבי שקיימו את חובתם כלפי העובר, שמשמעותו שלא הניחו לו לצאת בלי מזון או לווייה הולמת. התורה מלמדת אפוא שהדאגה לרווחתו של יהודי אחר מתרחבת מעבר לגבולות העיר, ושהאחריות הקהילתית לא תם כאשר האורח עובר דרכינו עוזב את עירנו. הרמב"ם מוסיף ממד נוסף. הטקס הציבורי נועד לעורר חקירה עד שיתגלה

א. מהו הטעם
לכך שצריך
למנוח
שופטים בכל
עיר ועיר,

והרי קיים בית הדין הגדול בירושלים? ונוסיף שבסוף הפרשה הקודמת מוזכרת המצוה לעלות לרגל שלש פעמים, ואם כך מדוע שלא יבואו עם דיני התורה לבית הדין בירושלים?

ב. מהי המשמעות של המושג "משפט צדק", וכי יש משפט שאינו צדק?

לפני שנבאר את הפסוק, מעמיד רבינו יסוד: תחילת הפסוק קשורה לסופו. דהיינו שהטעם בכך שיש שופטים בכל עיר ועיר הוא כדי שהמשפט יהיה "משפט צדק". וכך מבאר רבינו את הדברים:

פירוש ראשון – דייני העיר מונעים רמאות בדין.

קיימים שני סוגים של בעלי דין, הראשונים הם "אנשים הגונים", שפיהם אומר צדק ואין בהם רמיה. והם באים עם לבית הדין עם עובדות האמת כי אינו יודעים את הדין, ורוצים לשמוע את משפט התורה. וכלפי אנשים אלו, כל "משפט" הוא "משפט צדק", שמכיון שהעובדות נכונות אין לו לדיין אלא להכריע את דין התורה, ובאמת, בשביל "דין תורה" שכזה די היה בדייני בית הדין שכירושלים.

אך הסוג השני הם אנשים לא הגונים הבאים לבית הדין בשקר (ומזייפים הוכחות, כך שלכאורה נראה שהצדק עימם). והדיין שדן לפי מה שענינו רואות עלול לחייב את הזכאי ולזכות את החייב, מצב שכזה מכונה בגמרא (סנהדרין לב ב) "דין מרומה". ועל הדיין מוטל להימנע מלדון דין שכזה. ובכן, שופט המרוחק מהעיר שאינו מכיר את בעלי הדינים, לא יוכל לחקור ולהבין את טיב הענין. ולכן אם הוא ידון את דינם הוא אמנם יעשה "משפט" אך לא "משפט צדק", לכן אומרת התורה שצריך שיהיו דיינים מבני העיר שהם מכירים את בעלי הדינים ויוכלו לאמוד לפי זהות בעלי הדינים, אם הדין "מרומה". כגון שאדם המוכר כעני תובע מעשיר סכום גבוה, או כל מצב שבו בעל הדין טוען טענה שלא מסתברת. ובאופן כזה הם יימנעו מלדון. וזו הכוונה וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם. דהיינו

שע"י שדייני העיר מכירים את "העם" - את הנפשות הפועלות, הם יעשו רק "משפט צדק".

פירוש שני – דייני העיר מסוגלים לעשות צדקה עם העניים.

נאמר במדרש על דוד המלך: וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה (שמואל ב ח). מהו משפט וצדקה לכל עמו, רבי יהודה ורב נחמן חד אמר הָיָה דָּן אֶת הַדִּין מִזָּכָה אֶת הַזָּכָי וּמַחֲיִיב אֶת הַחַיִּיב, אם לא הָיָה לַחֲיִיב לַתֵּן, הָיָה דָּוִד נֹתֵן מִשְׁלוֹ. הָיָה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה. (רבינו מביא דבר זה גם מהגמרא בסנהדרין) אָמַר לוֹ רַב נַחְמָן אִם כֵּן נִמְצְאָתָּ מִבִּיַּא אֶת יִשְׂרָאֵל לַיָּדִי רַמְיָוִת. (דברים רבה ה ג). דהיינו שלדעת רב יהודה דוד המלך היה משלב בתוך המשפט גם צדקה, שעני שהפסיד במשפטו היה נותן לו צדקה. ורב נחמן הקשה על כך שהרי מביא את ישראל לידי רמאות שעני ועשיר יעשו יחדיו מזימה שכביכול העשיר תובע את העני והעני מפסיד, וכך יקבלו ממון מידי דוד המלך.

לסיכום: קיימת הנהגה ראויה ונעלה של "משפט וצדקה". לשלב צדקה לעניים עם המשפט, וכך נהג דוד המלך. אלא שקיים עיכוב לדיין מלנהוג במידה זו מחשש שבעלי הדינים יעשו שניהם יחדיו קנוניה כנגד הדיין להוציא ממנו ממון במרמה. על כך מביא המהרש"א בסנהדרין את הפסוק עֲשִׂיתִי מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּלִי תַנְיָחִנִי לְעִשְׂקִי. דוד המלך התפלל שכשהוא עושה "משפט וצדקה" בלי ניחוח ה' ליפול לידי רמאים, "עושקים". שיעשו שניהם קנוניה לעושקני יחדיו. נמצא שחשש הרמאות עלול למנוע מהדיין לעשות צדקה.

אולם כלפי דייני העיר, המכירים אישית את בעלי הדינים, אין כל כך חשש לרמאות וקנוניה, כי הדיינים יוכלו לדעת ולהבחין ברמאות כי "שקר אין לו רגליים". לכן דיין שהוא מבני העיר יכול לנהוג בהנהגת "משפט וצדקה", ואם יהיו מי שינסו לעשות קנוניה כנגד הדיין, בדרך כלל הדיין יבין את המזימה, בהכירו את בעלי הדינים. ונמצא שמכיון שהדיין הוא בְּכָל שְׁעָרֶיךָ - מבני העיר, לכן יהיה אפשר לעשות מִשְׁפָּט צִדְקָה, לעשות גם משפט וגם צדקה.

עיר שיש בה בית דין, משפטה צדק!